

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ СПРЯННЯ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми, її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Актуальним завданням забезпечення розвитку національної господарської системи є відповідність викликам сучасного світового господарства, що в умовах глобалізації, означає забезпечення конкурентоздатності товарів, робіт та послуг вітчизняних підприємств на відповідних світових ринках.

Зростання обсягу транспортних, інформаційних та телекомунікаційних послуг в умовах вільного ринку значно зменшують значення традиційних факторів виробництва (крім земельних ресурсів). На тлі даної тенденції все більшого значення набувають організаційно-економічні механізми в частині забезпечення органами регіональної та місцевої влади сприятливих умов ведення господарської, в тому числі зовнішньоекономічної та інвестиційної, діяльності. За даних умов, все більшої актуальності набувають питання, пов'язані з ефективних застосуванням інструментів регіонального управління в процесі реалізації регіональної зовнішньоекономічної політики та її вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед представників вітчизняної науки окремим питанням розгортання зовнішньоекономічних зв'язків та забезпечення зовнішньоекономічної діяльності на рівні національних регіонів присвячені роботи Б. Т. Клияненка, Ю. В. Макогона, В. В. Третяк, М. Г. Чумаченка та ін. Науковий доробок російських вчених-дослідників даної проблематики, зокрема: Л. Б. Вардомського, А. Г. Гранберга, І. П. Фамінського, складають роботи, присвячені питанням розвитку зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до специфіки правочинності суб'єктів Російської Федерації. Крім того, слід відмітити роботи представників казахської школи, Текенова У. А. та Храпунова В. В., що присвячені методологічним питанням розробки регіональної зовнішньоекономічної політики. Разом із тим, питання удосконалення механізму зовнішньоекономічної політики на регіональному рівні залишаються недостатньо висвітленими та потребують подальшої наукової розробки.

Метою даної статті є дослідження механізму формування та реалізації зовнішньоекономічної політики регіонів України відповідно наявних адміністративних та нормативно-правових можливостей.

Виклад основного матеріалу. Створення передумов стимулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) є основою розвитку економік перехідного періоду. Разом із тим, покладання частини регулюючих функцій держави на регіональний та місцевий рівні є необхідним з точки зору адекватності реагування на господарчі потреби суб'єктів ЗЕД, зареєстрованих на території національних регіонів, та окремих суб'єктів інвестиційної діяльності, що мають економічні інтереси в відповідних регіонах. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності на регіональному рівні, в рамках компетенції об-

ласних (міських — для м. Київ та м. Севастополь) державних адміністрацій, передбачено ст.9 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»[1],

Найявний, відповідно чинного законодавства, механізм формування регіональної зовнішньоекономічної політики, на нашу думку, може бути представлений у вигляді системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності на макро-, мезо- та мікро- рівнях (Рис.1.). Зовнішньоекономічна політика регіону, формуючись під впливом зовнішньоекономічної політики держави та державної регіональної політики [2, с. 273; 3, с. 63], являє собою сукупність заходів та інструментів, що здійснюють вплив на суб'єктів мікрорівня та, в межах своєї компетенції регулюють зовнішньоекономічну діяльність. Разом із тим, зовнішньоторговельна та інвестиційна складові зовнішньоекономічної політики держави визначають вектори регіональних зовнішньоторговельної та інвестиційної політик, тоді як митна та валютні її складові здійснюють безпосередній вплив на середовище мікрорівня визначаючи умови здійснення ЗЕД на території держави в цілому.

Найбільш дієвими інструментами регулювання зовнішньоторговельної діяльності на рівні регіонів України є можливості щодо видачі ліцензій на експорт та імпорт товарів суб'єктам ЗЕД, які зареєстровані у відповідних регіонах та облікова вартість товарів за договорами (контрактами) яких не перевищує 300 тис. доларів США, крім товарів, на експорт (імпорт) яких встановлено кількісні обмеження (квоти). Згідно наказів Міністерства економіки України № 302 «Про затвердження нормативно-правових актів щодо ліцензування імпорту товарів та внесення змін до Порядку розгляду заявок на видачу ліцензій у сфері нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Міністерстві економіки України» (від 14 вересня 2007 р.) та № 991 «Про порядок ліцензування експорту товарів» (від 9 вересня 2009 р.), що діють в рамках Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», видача ліцензій здійснюється через управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності обласних, Севастопольської міської державних адміністрацій та через Міністерство економічного розвитку й торгівлі Автономної Республіки Крим. Варто зазначити, що в структурі облдержадміністрацій цілої низки областей, зокрема: Житомирської, Кіровоградської, Київської, Хмельницької та Чернігівської областях та міськдержадміністрації м. Київ відсутні відповідні управління і, в такому випадку, функція ліцензування експорту та імпорту виконується головними управліннями економіки цих областей та м. Києва.

На нашу думку, в результаті запровадження обмежувальних умов у 300 тис. доларів США, як граничної суми за зовнішньоекономічними контрактами, в рамках яких дозволено ліцензування експортно-імпорт-

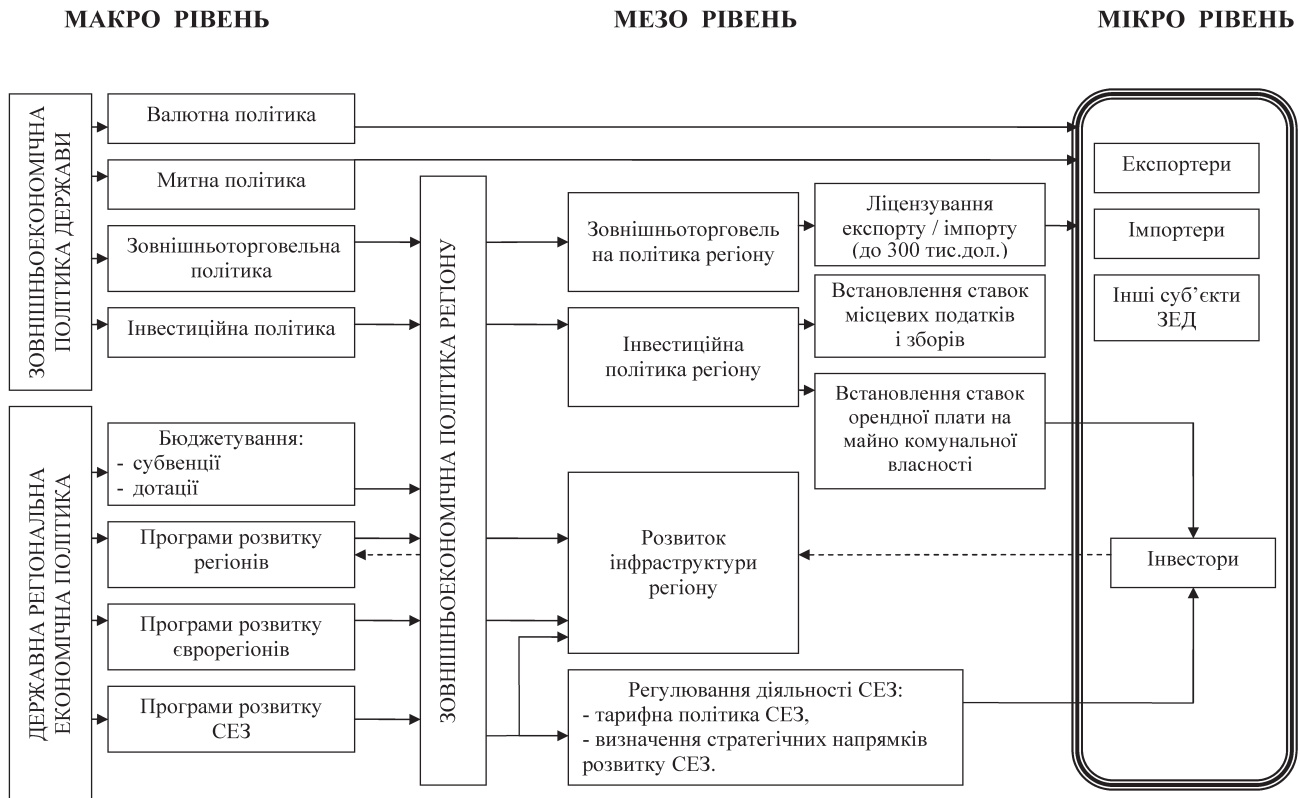

Рис. 1. Механізм формування регіональної зовнішньоекономічної політики

них операції саме на регіональному рівні (крім товарів, експорт яких є лімітованим встановленням квот або потребує погодження відповідного уповноваженого органу виконавчої влади), для м. Києва створюються безальтернативні переваги, як для місця реєстрації найбільших підприємств-суб'єктів ЗЕД, зважаючи на те, що ліцензування експортно-імпортних операцій таких суб'єктів господарювання, так само, як і узгодження значної більшості питань пов'язаних із інвестиційною діяльністю, вирішується на рівні Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, що знаходиться в столиці. Як наслідок — плата за ліцензії на експорт і імпорту, так само, як і решта надходжень місцевих податків і зборів пов'язаних з веденням господарської діяльності найбільших підприємств-суб'єктів ЗЕД зареєстрованих на території столиці, відповідним чином, осідає в бюджеті м. Київ. Наслідком такої прерогативи є непомірні диспропорції економічного розвитку столиці та регіонів України. Процес централізації функцій регулювання зовнішньоекономічної діяльності крім очевидного перетягування потенційних ресурсів розвитку з регіонів до столиці, має ще один суттєвий недолік — відсутність можливості своєчасного адекватного реагування на потреби експортерів та інвесторів.

Крім зовнішньоторговельної складової, діяльність регіону з реалізації місцевої зовнішньоекономічної політики включає також складову, пов'язану з покращенням умов іноземного інвестування, що пов'язано з формуванням позитивного інвестиційного іміджу регіону. До інструментів інвестиційної політики на мезо- рівні можна віднести надання преференцій в частині встановлення ставок податків (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок для юридичних осіб

та єдиний податок для суб'єктів підприємницької діяльності — фізичних осіб) і зборів (збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір), а також щодо неподаткових надходжень (плата за надання в оренду майна об'єктів комунальної власності; плата за ліцензії; плата за державну реєстрацію), перелік яких визначений статтею 12 Податкового кодексу України (надалі — ПКУ). Дані надходження відносяться до дохідної частини місцевих бюджетів та визначаються виключно інвестиційною (зовнішньоторговельною) політикою регіону, оскільки в межах своєї компетенції органи місцевого самоврядування мають право запроваджувати пільгові ставки податків і зборів, а також звільняти або надавати відстрочки у сплаті місцевих податків та зборів, згідно статті 18 ПКУ [4].

Суттєвим недоліком інституційної бази забезпечення інвестиційної політики регіону є заборона, згідно п.3.7. статті 12 ПКУ, застосування вибіркового адресного підходу до оподаткування окремих найбільш перспективних з позиції регіонального розвитку об'єктів інвестиційної діяльності. Вирішення даного питання на користь інвесторів, на нашу думку, приховує в собі резерви суттєвого покращення інвестиційного клімату регіонів. Неможливість надання індивідуальних пільг для інвесторів, на нашу думку, значно зменшує можливості регіонів у боротьбі за інвестиційні капітали потенційних інвесторів в порівнянні з регіонами інших країн, які мають такі можливості.

Наведений інструментальний базис щодо розвитку та регулювання зовнішньоекономічної діяльності на регіональному рівні дає можливість виявлення напрямків покращення зовнішньоекономічної політи-

ки регіону. Зокрема, на нашу думку, перспективним з точки зору стимулювання притоку інвестицій до господарського комплексу регіону є наділення органів місцевого самоврядування та державних органів виконавчої влади в регіоні повноваженнями щодо гарантувань умов інвестування та недоторканості капіталовкладень і майна інвесторів, як вітчизняних, так і іноземних, адже, в сучасних умовах інвестор відчуває значну залежність від таких внутрішньодержавних чинників, як:

нестабільна політична кон'юнктура влади, що спричинює часті кадрові ротації, наслідком яких є недостатність досвіду, фахової компетенції та непрозорість мотивації персоналу на керівних позиціях органів управління всіх рівнів;

часті зміни законодавства у сфері оподаткування та регулювання економіки унеможливають покладання стратегічних цілей та планування господарської діяльності в середньо- та довгостроковій перспективах, зумовлюючи необхідність розробки виключно короткострокових цілей та зводячи тактичне планування до менеджменту лавірування у середовищі перманентних мікрокризових явищ в процесі формування та прийняття господарських рішень;

нестабільна економічна ситуація, що проявляється через інфляційні процеси, значні коливання курсів іноземних валют щодо гривні, зростанні цін на паливо та енергоносії та інших факторах, що ускладнюють процес планування вартості товарів, робіт та послуг.

Окремо слід наголосити на проблемі фінансування регіональних програм, що спрямовані на стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, створення належної інфраструктури розвитку експортної та інвестиційної діяльності та забезпечення відповідними інформаційно-аналітичними засобами контролю та регулювання зовнішньоекономічних зв'язків регіону [5, с. 66].

Вирішення питання фінансового забезпечення регіональної зовнішньоекономічної політики, що залишається актуальним на протязі всіх років незалежності, на наш погляд, потребує розв'язання через механізми адміністративної та фіскальної децентралізації, які, із практики зарубіжного досвіду, набувають форми сучасної світової тенденції [6, с. 260–261].

Виходячи із сучасних нормативно-правових умов регіонального управління, перспективними з позиції стимулювання як інвестиційної, так і експортної діяльності є надання пільг щодо встановлення ставок оренди на землю та майно комунальної власності, а також сплати місцевих податків та зборів для започаткування високотехнологічних видів виробництва — для інвесторів, та експортоорієнтованих виробництв (особливо виробників товарів із високою доданою вартістю) — для місцевих виробників. Теоретична можливість для таких дій закладена в рамках існуючого нормативно-правового поля, проте на практиці не реалізується. Разом із тим, актуальність проблем інвестування спонукає до необхідності розробки рамкового нормативного документу (концепції або стратегії), метою якого було б визначення переліку інструментів забезпечення гарантій умов інвестиційної діяльності з боку органів регіонального управління. Крім того, суттєвим резервом стимулювання місцевого розвитку та підвищення конкурен-

тоспроможності регіону є надання преференцій та пільг у встановленні ставок орендної плати для місцевих підприємств-виробників експортоорієнтованої, в першу чергу високотехнологічної, продукції, що є основою формування валової доданої вартості регіону та, відповідним чином, держави взагалі.

Висновки. У світлі сучасних тенденцій розвитку світової економіки, регіон, виступаючи одночасно об'єктом і суб'єктом управління (відповідно для національного господарства та для суб'єктів господарювання, що діють на його території) має максимально ефективно використовувати наявні локальні ресурси для забезпечення активної позиції в системі міжнародного розподілу праці. На нашу думку, перспективними з точки зору розвитку зовнішньоекономічної діяльності на субнаціональному рівні є перенесення на регіональний рівень наступних повноважень: для інвесторів — надання преференцій та пільг для започаткування перспективних (високотехнологічних) видів виробництва та розвитку інфраструктури регіону, гарантування незмінності умов ведення бізнесу, гарантування недоторканості майна та майнових прав; для місцевих експортерів (переважно виробників продукції з високою доданою вартістю) — надання преференцій та пільг. Забезпечення індивідуального адресного підходу органів регіональної влади до задоволення потреб інвесторів, що вкладають капітал в найбільш пріоритетні для регіонального розвитку об'єкти, та експортерів, що виробляють високотехнологічну та конкурентоздатну на світових ринках продукцію, потребує відповідних функціональних та фіскальних змін в інституційному механізмі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на регіональному та місцевому рівні.

Література

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Третяк В. В. Розвиток регіональних зовнішньоекономічних зв'язків: питання теорії та практики : монографія / В. В. Третяк. — Донецьк : ІЕПД НАН України, ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. — 331 с.
3. Текенов У. А. Региональная внешнеэкономическая политика и методологические основы ее разработки / Текенов У. А. // Казахстан-Спектр (Казахский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан). — 2003. — № 4 (26). — с. 61–66.
4. Податковий кодекс України. // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 13–14. — Ст. 112.
5. Кліяненко Б. Т. Сучасна система державного регулювання розвитку регіональних зовнішньоекономічних зв'язків України / Кліяненко Б. Т., Третяк В. В. // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: Сборник научных трудов. Ч.1. — Донецк : ДонНУ, 2007. — С. 63–67.
6. Циналевська І. А. Децентралізація функцій управління як елемент механізму регіонального розвитку // Економічні інновації. Вип.42: Інноваційний інструментарій розвитку господарської діяльності.. Зб. наук. праць. — Одеса : ІПРЕД НАН України, 2011. — С. 255–262.